

บทที่ ๖

สรุปผลการวิจัยและการเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกศึกษาลักษณะ บทบาท และความสำคัญของตัวละครหญิงในวรรณคดีไทย ๓ ประเภทคือ วรรณคดีคำสอนผู้หญิง นิราศ และวรรณคดีนิทานและการแสดง ตัวละครหญิงในวรรณคดีทั้งสามประเภทมีลักษณะแตกต่างกัน ในวรรณคดีคำสอนผู้หญิง ตัวละครหญิงจะมีลักษณะเป็นบุคคลในอุดมคติ มีความเพียบพร้อมทั้งด้านอุปนิสัยและคุณสมบัติของกุลสตรีไทยในนิราศ แม้ตัวละครหญิงจะยังคงเป็นภาพใหม่ใหม่ที่สร้างจากอารมณ์ความรู้สึกของกวี ตัวละครหญิงยังมีลักษณะของผู้หญิงในอุดมคติ แต่มีปฏิกิริยาตอบสนองทางอารมณ์ ได้แก่ ความรู้สึกโกรธแค้น อากาการพมพายด้วยความโศกเศร้า ทำให้ตัวละครหญิงในนิราศมีชีวิตจิตใจ มีอารมณ์ความรู้สึกตามปกติวิสัยของมนุษย์ ทั้ง ๆ ที่เป็นเพียงภาพในจินตนาการที่ถ่ายทอดผ่านอารมณ์และการคร่ำครวญของกวีเพียงด้านเดียว ตัวละครหญิงในวรรณคดีทั้งสองประเภทไม่มีพฤติกรรม เพราะวรรณคดีทั้งสองประเภทไม่มีเหตุการณ์เรื่องราว แต่อาจกล่าวได้ว่าหากปราศจากตัวละครหญิงซึ่งเป็นตัวละครที่แฝงอยู่ วรรณคดีทั้งสองประเภทนี้จะขาดคุณลักษณะเด่นของความเป็นวรรณคดีคำสอนผู้หญิงและความเป็นนิราศไปเลยทีเดียว ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดงเป็นตัวละครที่ผู้เสพวรรณคดีรู้จักและคุ้นเคยมากที่สุด ตัวละครหญิงที่มีบทบาทเด่นในวรรณคดีบางเรื่องจะตรึงอยู่ในความทรงจำของผู้เสพวรรณคดีหลายชั่วอายุคน ทั้งนี้เพราะตัวละครเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนของมนุษย์ปวงชน ผู้เสพวรรณคดีสามารถสร้างจินตภาพของตัวละครได้รอบด้าน ทั้งรูปโฉม ลักษณะนิสัย พฤติกรรม ตลอดจนความขัดแย้งในใจ ผู้เสพวรรณคดีจึงเข้าใจและมีอารมณ์ร่วมกับตัวละครหญิงเหล่านั้นราวกับว่าประสบการณ์ชีวิตของตัวละครกลายเป็นประสบการณ์ชีวิตของผู้เสพด้วย เนื่องมาจากตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดงเป็นภาพสะท้อนของปวงชนดังกล่าวแล้ว ตัวละครหญิงจึงมีความหลากหลายมากกว่าตัวละครหญิงในวรรณคดีคำสอนผู้หญิงและนิราศ แม้จะมีผู้แต่งวรรณคดีทั้งสองประเภทนี้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิราศเป็นวรรณคดีที่มีปริมาณมากกว่าวรรณคดีประเภทอื่น ๆ และมีผู้นิยมแต่งสืบต่อมาจนปัจจุบัน ตัวละครหญิง

ในวรรณคดีทั้งสองประเภทต่างมีลักษณะที่เป็น "แบบ" < Type Character > เป็นเหมือนภาพพิมพ์เดียวกันไม่ว่าจะมีกี่สำนวนก็ตาม ดังนั้น ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดงจึงสร้างความประทับใจแก่ผู้เสพรพรรณคดีแตกต่างกันไปตามลักษณะเด่นของตัวละครหญิงนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกตัวละครหญิงจากรวรรณคดีนิทานและการแสดงสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมาศึกษาเป็นพิเศษเพียง ๑๐ ตัว ได้แก่ เพ็ญพวง มัทรี กากี โมรา ประทุมวดี สีดา บุษบา รจนา วันทอง และละเวง โดยพยายามคัดเลือกจากรวรรณคดีต่างประเภทกัน ได้แก่ นิทาน บทละครใน บทละครนอก วรรณคดีศาสนา ซึ่งทำให้ได้พบว่าบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละครหญิงมีความแตกต่างกันไปบ้างตามจุดมุ่งหมายของวรรณคดี กล่าวคือ ตัวละครหญิงในวรรณคดีศาสนาจะมีลักษณะที่เป็นแบบอย่างเพื่อสอนใจผู้เสพอให้เลื่อมใสและประพฤติตามตัวละครที่มีคุณงามความดีอย่างนางมัทรี และมีให้อาเยี่ยงอย่างตัวละครที่มีความประพฤติชั่วร้าย อย่างนางโมรา และ กากี ตัวละครหญิงในบทละครนอก เช่นนางรจนาจะมีลักษณะเป็นธรรมาธรรมชาติ เป็นบุุชชนมากกว่าตัวละครหญิงในบทละครในอย่างสีดาและบุษบา อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตว่า ผู้แต่งจะแฝงทัศนคติที่รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาอยู่ในการดำเนินชีวิตและให้คำตอบเกี่ยวกับชะตากรรมของตัวละครเสมอ ดังนั้น ในวรรณคดีนิทานซึ่งอาจจะมีเค้ามาจากเรื่องจริง ผู้แต่งมักจะแสดงให้เห็นว่าชีวิตของตัวละครเป็นไปตามกรรม เช่น ชะตากรรมของพระเพื่อนพระแพง วันทอง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากตัวละครหญิงทั้งหมดในวรรณคดีนิทานและการแสดง อาจกล่าวได้ว่าผู้ใช้ลักษณะอุดมคติของหญิงไทยเป็นพื้นฐานของการสร้างตัวละคร ทำให้สามารถแบ่งตัวละครหญิงในวรรณคดีประเภทนี้ได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ตัวละครหญิงที่มีลักษณะเด่นตามแบบอุดมคติ ซึ่งหมายถึงตัวละครหญิงที่สร้างขึ้นจากแนวคิดอุดมคติตามที่ปรากฏในวรรณคดีศาสนาและนิราศ และตัวละครหญิงที่มีลักษณะเด่นไม่เป็นไปตามแบบอุดมคติ ซึ่งหมายถึงตัวละครหญิงที่มีลักษณะบางอย่างขัดแย้งกับแบบอุดมคติ เช่น นางวาสี มีลักษณะขัดแย้งกับตัวละครหญิงในอุดมคติทั่วไปในด้านรูปโฉม เพราะรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ แต่มีความรู้ความสามารถ และเป็นตัวละครที่เป็นผู้กระทำ < active > โดยตลอด ตัวละครหญิงประเภทนี้บางตัวอาจมีคุณลักษณะเพิ่มขึ้นหรือลดลงจากแบบอุดมคติ เช่น โมราและ กากี เป็นตัวละครหญิงที่มีความงาม เป็นผู้ถูกกระทำ < passive > แต่บทพร้องคุณสมบัติของผู้หญิงในอุดมคติ คือรักเดียวใจเดียวซื่อสัตย์ต่อสามี ลักษณะเด่นของตัวละครหญิงทั้ง

สองคือ มักมากในกามารมณ์ คบชู้ ซึ่งเป็นลักษณะขัดแย้งกับแบบอุดมคติ ส่วนนางละเวง และตัวละครหญิงส่วนใหญ่ในเรื่องพระอภัยมณีคากลอน จะเป็นตัวละครหญิงตามแบบอุดมคติ ด้วยและมีคุณลักษณะเพิ่มขึ้นในด้านมีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้นำ และเป็นฝ่ายกระทำ < active > มากกว่าฝ่ายถูกกระทำ < passive > แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะเด่นตามแบบอุดมคติหรือลักษณะเด่นที่ไม่เป็นไปตามแบบอุดมคติของตัวละครหญิง ไม่ใช่คุณลักษณะที่สร้างความประทับใจต่อผู้เสพรบรณคดีมากเท่ากับการสร้างความซับซ้อนทางอารมณ์ และความขัดแย้งทางจิตใจอันเกิดจากลักษณะนิสัยของตัวละครนั้น ดังเราจะพบว่านางวันทอง พระเพื่อนพระแพง ฯลฯ เป็นตัวละครที่ตรึงใจผู้เสพอ่านานแสนนาน ทั้ง ๆ ที่ เป็นตัวละครหญิงตามแบบอุดมคติทุกอย่าง ทั้งนี้เพราะชะตากรรมของตัวละครหญิงเหล่านั้น สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีความขัดแย้งในใจระหว่างอุดมคติกับธรรมชาติวิสัยของ มนุษย์อยู่เสมอ และผลลัพธ์ที่ทำให้หน้าประหวั่นพรั่นพรึงคือ กิเลสตัณหาอันเป็นธรรมชาติ ของสัตว์โลกมักมีพลังแรงกล้ากว่าจารีตแบบแผนที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นเกราะป้องกันตนเอง ความจริงอันเป็นสัจธรรมที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก แม้ว่ามนุษย์จะไม่อยากให้เกิดขึ้น วรรณคดี จึงเป็นภาพสะท้อนของความจริงที่เราปฏิเสธไม่ได้

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าวรรณคดีคำสอนผู้หญิง นิราศ และ วรรณคดีนิทานและการแสดง มีความสัมพันธ์กัน เพราะมีการสืบทอดอิทธิพลในการสร้างตัวละครหญิงจากวรรณคดีคำสอนมาสู่นิราศ และจากวรรณคดีคำสอนและนิราศมาสู่วรรณคดี นิทานและการแสดง แม้แต่ส่วนที่เป็นลักษณะของคำสอนผู้หญิง ในตอนแม่สอนลูกสาวก่อนออก เรือน และลักษณะของนิราศ ในตอนตัวละครเดินทาง ก็เป็น "ขนบ" ที่ปรากฏใน วรรณคดีนิทานและการแสดง โดยทั่วไป

ตัวละครหญิงในวรรณคดีทั้งสามประเภทต่างมีความสัมพันธ์และสำคัญต่อโครงเรื่อง และแก่นเรื่องของวรรณคดีเหล่านั้น จนบางครั้งอาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนที่ขาดเสียมิได้ เช่น นิราศที่ไม่มีการครวญถึงผู้หญิง มีแต่การบันทึกความจริงเชิงประสพการณ์ จะทำให้ขาด ความเป็นนิราศโดยสิ้นเชิง จนฉันผู้กล่าวหาว่า "เป็นนิราศต้องมีครวญ ถ้าไม่มีครวญไม่ใช่ นิราศ" และทำให้กวีบางท่านต้องพรรณนาในลักษณะออกตัวว่านางในนิราศเป็นเพียงตัว ละครหญิงสมมติขึ้นเพื่อให้มีการครวญตามขนบของนิราศโดยครบถ้วน ในวรรณคดีนิทานและ การแสดงบางเรื่อง หากขาดตัวละครที่มีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมตามที่ปรากฏอยู่ จะทำ

ให้โครงเรื่องและแก่นเรื่องเปลี่ยนแปลงไปทันที เช่น หากพระเพื่อนพระแพงไม่มุ่งมั่นทก
 วิถีทางที่จะทำให้พระลอเดินทางมายังเมืองสรอง แก่นเรื่องที่จะแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มัก
 พ่ายแพ้พลังแรงของกิเลสตัณหาที่จะเปลี่ยนไป หากرجนาไม่เป็นตัวละครหญิงที่มีความเชื่อมั่น
 ในวิจารณ์ญาณของตนเอง رجนาจึงเป็นเด็กหัวอ่อน เชื่อฟังพ่อแม่และไม่อภิเษกกับเจ้า
 เงามะ แม้เรื่องราวอาจจะดำเนินไปได้ แต่ก็ขาดผู้ที่พิสูจน์ความจริงว่ารูปโฉม
 ภายนอกที่แลเห็นใช้ว่าจะเป็นสิ่งวัดคุณค่าของมนุษย์เสมอไป

วรรณคดีสร้างความมหัศจรรย์แก่ผู้เสพด้วยการผูกเรื่องอย่างมีเหตุผลหรือ โลกไพน
 อัจฉรย์อย่างหนึ่ง และด้วยลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของตัวละครอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้น
 ตัวละครหญิงจึงมีความสัมพันธ์และสำคัญต่อการสร้างสุนทรียรสของวรรณคดีไม่ยิ่งหย่อนไป
 กว่าส่วนประกอบอื่น เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของวรรณคดี จะพบว่าตัวละครหญิงมี "บท"
 ึ่งเกี่ยวข้องกับและไม่เกี่ยวข้องกับตัวละครอื่นอยู่ ๘ บท คือ บทชมโฉม บทเกี่ยวพา
 บทอัจฉรย์ บทตัดพ้อ บทคำว่ำ บทหึงหวง บทคร่ำครวญ และบทกล่าวหาญ บททั้งแปด
 นี้แสดงอารมณ์ของผู้แต่งผ่านตัวละครมายังผู้เสพ อันได้แก่ บทชมโฉม หรือที่หลวง
 ธรรมากิมณต์เรียกว่า เสาวรจนี สร้างอารมณ์ปีติขมชื่นในความงาม บทเกี่ยวพา บท
 อัจฉรย์ หรือที่เรียกว่านารีปราโมทย์ ทำให้เกิดอารมณ์รักซาบซ่านใจ บทตัดพ้อ บทคำ
 ว่ำ บทหึงหวง ทำให้เกิดอารมณ์โกรธแค้น ขุ่นเคือง น้อยใจ หรือที่เรียกว่า พิโรธวาหัง
 บทคร่ำครวญทำให้เกิดอารมณ์วิบโยค โศกกาสรด หรือที่เรียกว่าสัลลาบังคพิไสย บทตลกทำ
 ให้เกิดอารมณ์ขื่น อย่างที่สันสกฤตเรียกว่าทาสยรส และบทกล่าวหาญทำให้เกิดอารมณ์ขื่นขม
 ในความเพียร มานะมุ่งมั่น ความเสียสละและความกล้าหาญ อย่างที่สันสกฤตเรียกว่าวีรรส
 ผู้แต่งนิยมถ่ายทอดอารมณ์เหล่านั้นผ่านตัวละครหญิงเพราะความเป็นผู้หญิงเหมาะในการแสดง
 อารมณ์บางอย่างมากกว่าตัวละครชาย อย่างเช่นการตัดพ้อ คำว่ำ และหึงหวง บทต่าง ๆ
 ที่สัมพันธ์กับตัวละครหญิงเหล่านั้นล้วนเร้าอารมณ์ของผู้เสพ และผู้เสพมีอารมณ์ร่วมไปได้โดย
 ง่าย วรรณคดีไทยมักสร้างอารมณ์สะเทือนใจผ่านบทเหล่านั้นของตัวละครหญิง

นินาคเป็นวรรณคดีที่เน้นอารมณ์โศกโศก คัดเด่นเป็นพิเศษเพราะแก่นของนินาคคือการ
 พิลาปคร่ำครวญถึงคนรักด้วยความโศกาคคร ผู้เสพรณคดีมีอารมณ์ร่วมไปกับความโศก
 เศร้าของกวีทง ๆ ที่กวีพรรณนาความกาสรดโศกยาวนานเกินกว่าใจจะแบกรับไหว เหตุที่
 เป็นเช่นนั้น ประการหนึ่งน่าจะเป็นเพราะอารมณ์โศกเป็นอารมณ์สากลอย่างหนึ่งของมนุษย์

ทำให้มันช่วยมารับอารมณ์ได้ง่ายกว่าอารมณ์อื่น ๆ อีกประการหนึ่ง น่าจะเป็นเพราะนิราศเป็นวรรณคดีสำหรับอ่านมากกว่าเสปด้วยวิธีอื่น ผู้อ่านไม่จำเป็นต้องอ่านต่อเนื่องไปจนจบในคราวเดียว แต่หยิบขึ้นมาอ่านเมื่อใด ก็ได้อารมณ์โศกต่อเนื่องเป็นอารมณ์เดียวกับที่อ่านค้างไว้ ในขณะที่วรรณคดีนิทานและการแสดงเป็นวรรณคดีที่เสปด้วยการฟังการดู มากกว่าการอ่าน วรรณคดีประเภทนี้จึงต้องสร้างความหลากหลายอารมณ์ เพื่อให้เกิดขึ้นที่รสรสตรึงใจผู้ฟังผู้ดูให้จดจ่ออยู่กับการติดตามเรื่องราว การสร้างรสในวรรณคดีประเภทนี้จึงสัมพันธ์กับขนบของนาฏศิลป์อยู่ ไม่น้อย

แม้จะพูดกันว่าในวรรณคดีไทยส่วนใหญ่แล้ว ตัวละครหญิงมีพฤติกรรมน้อยกว่าตัวละครชาย เพราะเป็นฝ่ายรับผลของการกระทำมากกว่าจะเป็นฝ่ายกระทำ แต่ในแง่ของการสร้างสุนทรียรสของวรรณคดี ตัวละครหญิงจะมีบทบาทเท่าเทียมตัวละครชาย รสอารมณ์บางอย่างไม่อาจเกิดจากตัวละครชายเพียงฝ่ายเดียว ต้องมีตัวละครหญิงร่วมด้วย เช่น บทกวีพาราสิ บทอศรจรย บทคร่ำครวญ เป็นต้น นอกจากนี้ ตัวละครหญิงยังสามารถสร้างความประทับใจ เช่นเดียวกับตัวละครชายในบทตลกและบทกล่าวหาอีกด้วย

รสอารมณ์ที่กระทบใจผู้เสปวรรณคดีเกิดจากลีลาโวหารกวี การที่กวีเล่นเสียงพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ เล่นคำซ้ำ คำซ้อน ตลอดจนการใช้โวหารคมคาย ความเปรียบแบบต่าง ๆ เช่น อุปมา ลัญลักษณ์ อติพจน์ ฯลฯ ล้วนเป็นเหตุผลที่อธิบายความไพเราะ ภาพพจน์ จินตนาการ อันทำให้เกิดความไหวสะเทือนอารมณ์ได้อย่างเห็นจริง คุณลักษณะทางภาษาในลีลาโวหารแบบต่าง ๆ ของกวีจึงเป็นเครื่องสนับสนุนให้เห็นว่าคนไทยไม่เพียงพึงพอใจกับภาษาอันวิจิตรแต่ชื่นชมกับคารมโวหารที่แสดงภูมิปัญญา เจียบแหลมอันเกิดจากการประสานประสบการณ์ชีวิตจริงเข้ากับจินตนาการ ได้อย่างแนบเนียน การศึกษาบทบาทของตัวละครหญิงในลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนกลวิธีการใช้โวหารถ้อยคำ ซึ่งในบางบท เช่นบทอศรจรย บทขมโหมม บทคร่ำครวญ ฯลฯ เป็นขนบที่นิยมใช้สืบทอดกันมาตลอดอายุขัยของวรรณคดีไทย ผู้วิจัยพยายามจะชี้ให้เห็นว่า บทต่าง ๆ เหล่านี้มิใช่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการดำเนินเรื่อง แต่เป็นส่วนที่กวีตั้งใจเป็นพิเศษที่จะแสดงฝีมือทางวรรณศิลป์ เพื่อสืบทอดขนบและเพื่อสร้างสรรค์คุณลักษณะแห่งศิลปะวรรณคดีให้ดำรงคงอยู่ต่อไป อีกทั้งน่าจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกรสนิยมทางวรรณศิลป์ของคนไทยอยู่ ไม่น้อย

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเลือกทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อเกี่ยวกับตัวละครหญิง เพื่อจุดประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นว่าตัวละครหญิงมีความสำคัญต่อการสร้างองค์ประกอบของวรรณคดีทั้ง โครงเรื่อง แก่นเรื่อง และการสร้างสุนทรียรส ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวรรณคดีในมุมมองกว้าง โดยศึกษาตัวละครหญิงจากวรรณคดีคำสอน นิราศ และวรรณคดีนิทานและการแสดง ซึ่งแต่ละประเภทมีวรรณคดีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น อาจจะมีรายละเอียดในวรรณคดีบางเรื่องที่ผู้วิจัยมองข้ามไปหรือวิจจัยไม่รอบด้าน ผู้สนใจศึกษาวรรณคดีไทยอาจจะเลือกศึกษาตัวละครหญิงในวรรณคดีเฉพาะเรื่อง หรือศึกษากลุ่มตัวละครหญิงประเภทเดียวกัน เพื่อให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับบทบาท พฤติกรรมของตัวละครหญิงมากยิ่งขึ้นก็อาจจะกระทำได้ และอาจพบแง่มุมที่สอดคล้องหรือแปลกใหม่ขึ้นอีก นอกจากนี้ในด้านสุนทรียรสในวรรณคดีไทย น่าจะมีผู้ศึกษา เรื่องรสในวรรณคดีไทยที่เกิดจากตัวละครอื่นหรือองค์ประกอบอื่น เพื่อให้ได้คำตอบสมบูรณ์แท้จริง เกี่ยวกับรสนิยมทางวรรณศิลป์ของคนไทย